

Vallás vagy valami más?

A sintó, a konfuciánus
tanítás, és a buddhizmus
szerepe(i) Japánban

神道 儒学 仏教

Takó Ferenc, Japán tanszék

tako.ferenc@btk.elte.hu

2017.április 19.

A kezdetek

- ▶ A természet kiszámíthatatlansága > „eszközök” az ezzel való *harmónia* elérésére – nem csak tárgyak formájában
- ▶ Démoni erők a kiismerhetetlen jelenségek mögött: *kami* kami, 神 [szerint a szó jelentése „valaminek a *rejtőzködő lény*e” (ld. Morimoto 2009: 22.)] – a sintó istenségekre használt szó
- ▶ Ezen erők lecsillapítása, illetve segítségkérés meghatározott eljárások révén (az ok keresése, a hatás elérése)
- ▶ A fennmaradt források töredékessége és „értelmezésük” nehézsége – számos esetben következtetnünk kell

A sintó 神道

- ▶ A „vallás” elnevezés problematikussága – az általunk ismert nyugati vallásoktól **el kell vonatkoztatnunk**
- ▶ *Shintō* 神道 / *kami no michi* 神の道 jelentése: „az istenek útja”
- ▶ Legfontosabb elemei
 - ▶ Ember és természet **összhangja**
 - ▶ A korai népi hiedelemvilág elemei (ősök tisztelete, lélekhit, sámánizmus nyomai)
 - ▶ Az istenek karaktere (az emberekre is jellemző, számos esetben „negatív” tulajdonságok)
 - ▶ Az istenek közötti kapcsolat **szimbolikus** jelentősége (szülő-gyermek, illetve testvéri viszonyok)
 - ▶ Az istenségek és az uralkodó család **közvetlen** kapcsolata (egyenes leszármazás az istenektől, a hagyomány szerint nincs dinasztiaaváltás)
- ▶ A szentély (*jinja* 神社)
 - ▶ Egyszerűség, természet-közelség
 - ▶ A *kami* **lakhelye** (*shintai* 神体 – „az istenség teste”)
 - ▶ Megtisztulás, felajánlás, „kapcsolat” (*norito* 祝詞 „imák”)

A *Kojiki* 古事記 (712)

- ▶ A népi hiedelemvilágra épülő „mítoszok”, történetek, és a császári krónikák összekapcsolása
- ▶ Népi elemek, DE: tudatosan szerkesztett, hatalmi célokat is szolgáló mű
- ▶ Lejegyzése: Tenmu császár utasítására kezdődik meg a munka, majd Hieda no Are történeteiből Ōno Yasumaro jegyzi le Tenmei császár utasítására, 712-ben fejeződik be

„Ég és föld keletkezésekor a Magasságos Égi Mezőkön (*Takama no hara*) megjelenő istenségek nevei *Ame no minaka nushi no kami*, az Ég Középe Isten, a következő *Taka mi musubi no kami*, a Magasságos Fogantatás Isten, majd *Kami musubi no kami*, az Isteni Fogantatás Isten voltak. E három istenség mindegyike magányos istenség volt, és alakjukat elrejtették.

Ezután, mikor a föld még fiatal volt, és az úszó állati zsírhoz volt hasonlatos, s úgy lebegett-sodródott, akár a medúza, hirtelen – akárcsak a nád hajtása – növekedésnek indult valami. Annak az istenségnek a neve, aki ebből született *Umashi ashi kabi hikoji no kami*, a Daliás Nádhajtás Férfi Isten volt. Őt követte *Ame no toko tachi no kami*, az Égen Örökké Álló Isten. Ez a két istenség is magányos, egyedüli istenségként jelent meg, és nem engedték látni alakjukat.

A fenti öt istenség a különleges Öt Magányos Égi Istenség.”

Kojiki 古事記, részlet

Király Attila fordítása

http://gpeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.vallasok/index.asp_id=29.html

„Az égi *kamik* [...] közösen meghagyták a két *kaminak*, *Izanagi no mikotónak*, a Hívogató Istennek és *Izanami no mikotónak*, a Hívogató Istennőnek:

- Gyűjtsétek egybe az úszó földet! Tegyétek szilárddá és így fejezzétek be!

Átadták nekik, *Ame no nubokót*, a Drágakővel Ékes Égi Lándzsát és kijelölték feladatukat.

Minekutána a két Isten *Ame no Ukihashin*, az Égi Lebegő Hídon állva aládöfte a Drágakővel Ékes Égi Lándzsát. Azzal kevergették-kavargatták az alant örvénylő, szortyogó sós vizet. Amikor a lándzsát felemelték, annak végéről sós cseppek hullottak alá, és egymásra esve egy szigetté álltak össze. Ez volt az **Onogoro-sziget**, az Önnön Megszilárduló Sziget.”

Kojiki 古事記, részlet

Király Attila fordítása

http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.vallasok/index.asp_id=29.htm

- ▶ Izanagi és Izanami **megegyezése** az egyesülésről
- ▶ A **pillér** megkerülése – **világtengely**
- ▶ A szerencsétlen és a szerencsés találkozás (első alkalommal Izanami szólal meg elsőként) > **tanács** az idősektől, majd a korábbiak „kijavítása”, a pillér megkerülésének **megismétlése**
- ▶ Az „istenségek” születése, majd Izanami *Yomi no kuniba* (az alsó világba) kerül
- ▶ Izanagi *Yomi no kuniba* megy Izanami után, majd további istenségeket hoz világra **megtisztulása** közben – a *misogi* 禊 (megtisztulás) máig központi jelentőségű eleme a sintónak
- ▶ Ezek az istenségek az uralkodó család **ősei** (a folytonosság fontos szerepe)

A konfucianizmus 儒学

- ▶ Konfuciusz (kín.: Kongzi 孔子, jap.: Kōshi), i.e. 551–479
- ▶ A bölcseleti tanítás elsődleges célja az „ég-alatti” (kín. *tian xia*, jap.: *tenka* 天下) rendjének helyreállítása, a káosz (kín.: *luan* 亂, jap.: *ran* 乱) elkerülése/megszüntetése
- ▶ A minta: a **régi uralkodók** útja (kín.: *xianwang zhi dao* 先王之道 jap.: *sen'ō no michi*)
- ▶ Minden a **gyakorlatnak** rendelődik alá

- ▶ Az „erények” (kín.: *de* 德, jap.: *toku* 徳)
 - ▶ *ren* 仁 (jap.: *jin*) – „emberségesség”
 - ▶ *li* 禮 (jap.: *rei* 礼) – „szertartásosság”
 - ▶ *xin* 信 (jap.: *shin*) – „szavahihetőség”
 - ▶ *yi* 義 (jap.: *gi*) – „igazságosság”
 - ▶ *zhi* 智 (jap.: *chi*) – „bölcesség”

„A mester mondotta: »Ha a népet rendeletekkel kormányozzák és büntetésekkel tartják féken, akkor ki fogja játszani (a büntetést), de a szégyent nem fogja ismerni. Ha az erénnyel kormányozzák és a szertartásokkal tartják féken, akkor ismerni fogja a szégyent és mindig egyenes lesz.«”

Lunyu 論語 („Beszélgetések és mondások”), I.2.

Tőkei Ferenc fordítása

A konfuciánus tanítás jelentősége Japánban

- ▶ VI–VII. század: a vérségi kapcsolatokon alapuló társadalomszerkezetet elkezdte felváltani-átszőni a törvény-alapú modell, de **egyik sem válik egyedülivé**
- ▶ Korábban csak isteni származás és katonai erő (ld. Jinmu 神武 nevében: 神 > isteni származás, 武 > katonai erő)
- ▶ Ekkor viszont megjelenik a rátermettség, az *erény* 徳 szerepe – ezen a ponton tölt be kiemelkedő szerepet a konfuciánus bölcsélet, de **nem** mint vallás

- ▶ A hagyomány (a *Kojiki*) szerint a konfucianizmus már a IV. században Japánban (ez erősen vitatott)
- ▶ Meghatározó korai megnyilvánulása Shōtoku taishi 聖徳太子 (572-622) *Tizenhét cikkelyes alkotmánya* (604)
- ▶ Shōtoku taishi
 - ▶ Suiko 推古 császárnő unokaöccse, már születését is legendás történetek övezik
 - ▶ Egységesítő törekvés
 - ▶ az „egyén” és a „közösség” egységében
 - ▶ a Buddha és a törvény egységében
 - ▶ Rangrendszer egységesítése

A tizenhét cikkelyes alkotmány 十七条憲法 (604)

1. cikkely

*Tartsuk értékesnek a harmóniát (和) és a szembenállást kerüljük. Az emberek hajlamosak a szétszakadásra és kevesen képesek a belátásra. Ezért sokan nem követik apjuk szavát és ellenségeskednek a szomszédos falvakkal. Ha a fenti (上) harmóniában van, a lenti (下) pedig nyugodt és egyetértéssel vitatnak meg mindent, a dolgok természetes menetükben folynak.
[...]*

3. cikkely

Ha császári szót hallunk, feltétlen alázattal legyünk. Az uralkodó az ég (天), az alattvaló a föld (地). Az ég takarja, a föld tartja, így az idő rendben váltakozik, s a mindent éltető lélekerő forogni tud. Ha a föld akarná az eget felborítani, az rombolást eredményezne. [...]

Jamadzsi Maszanori fordítása nyomán

(ld. Jamadzsi 1989: 51.)

A buddhizmus 仏教

- ▶ Gautama Sziddhártha, Buddha (< *bodhi*, „megvilágosodott”), i.e. VI–V. sz. / V. sz. vége / IV. sz.
- ▶ **Kiút, szabadulás** (*móksa*) a látszatvilág kötöttségéből, a múlandó (*anítja*), szenvedéssel teli (*dukkha*) és én-nélküli/lényeg nélküli (*anátman*) világból
- ▶ A cél: felismerni, hogy a világ káprázat
- ▶ E felismerés megszakítja a láncot (kiszabadít a körforgásból) > *nirvána* (páli: „nibbāna”): „**ellobbanás**”, „**kialvás**”

A buddhizmus szerepei Japánban

- ▶ A pontos átvételi idő vitatott, de a VI. században (**538** vagy **552**) kerül be
- ▶ *Nihonshoki* 日本書紀, Kinmei 欽明天皇 13. éve: viták a Buddha-szoborról
- ▶ *Nihonshoki*, Suiko 推古 császárnő II. éve, tavasz 2. hónapja: „Az uralkodó [Suiko császárnő] a koronahercegen és a főminiszteren keresztül elrendelte a három kincs (*sanbō* 三宝) tiszteletét. Az *ōmik* és a *murajik* ekkor az ősök tiszteletére egymással versengve épületeket emeltek a Buddhának. Ezeket *terának* nevezték. [即ち是を寺と謂ふ。]”

- ▶ A buddhizmus a *vallási* életben oldja fel a látszatvilág köteleit – de: a dolgok világi állásán *nem* változtat
- ▶ „Állami ideológia”: a buddhizmus az állam védelmezője – **chingo kokka no bukkyō** 鎮護 国家の仏教 (nem csak Japánban!)
- ▶ Kezdetben csak a szerzetesek érhetik el a *satorit* – rengeteg idő, szabályok
- ▶ Ígéret e világon **kívülre** vonatkozóan
- ▶ Nagymértékű **szinkretizáció**, összeolvadás a sintóval
- ▶ Terjedés a nép egyre szélesebb köreiben

Tizenhét cikkelyes alkotmány

2. Cikkely

Öszintén tiszteljük a három kincset (三宝, 三寶). A buddha (仏, 佛), a törvény (法) és a szerzetesi rendek (僧) nyújtják minden országban a legfőbb védelmet, és ezek a legfőbb tisztelet tárgya. [...]

- ▶ A „három kincs”
 - ▶ a Buddha (Hotoke ほとけ – 仏)
 - ▶ a tan (hō ほう – 法)
 - ▶ a szerzetesek, szerzetesi rendek (sō そう – 僧)

Harmónia

- ▶ A sintó mint az emberek életrendjének fő meghatározója és egyben az uralkodói ház hatalmát legitimáló hiedelemrendszer
- ▶ A buddhizmus mint „állami” vallás, majd egyre szélesebb körben az evilágon *túlira* vonatkozó ígéret
- ▶ Konfucianizmus mint állami struktúra (nem vallási jellegű ideológiaként)

Irodalom a további tájékozódáshoz

- ▶ De Bary, W.T. et al. (szerk.), *Sources of Japanese Tradition, I–III*. Columbia Univ. Press, 2001.
- ▶ Hanayama, S., *A History of Japanese Buddhism*. Tokió, 1966.
- ▶ Hori, I. (szerk.), *Folk Religion in Japan: Continuity and Change*. University of Chicago Press, Chicago, 1983.
- ▶ Jamadzsi, M., *Japán – Történelem és hagyományok*. Gondolat, 1989.
- ▶ Kasahara, K. (szerk.), *A History of Japanese Religion*. Kosei, Tokió, 2001.
- ▶ Morimoto J., *Nihon shisōshi*. Tokyo, Mirasha, 2009.
- ▶ Murayama, M., *Studies in the Intellectual History of Tokugawa Japan*. University of Tokyo Press, Tokió, 1974.
- ▶ Reader, I., *A sintoizmus*. Kossuth, Budapest, 2000.
- ▶ Totman, C., *Japán története*. Osiris, Budapest, 2006.
- ▶ http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.vallasok/index.asp_id=29.html